

Ανδρέας Εμπειρικός [Τρία αποσπάσματα]

Τα παρακάτω αποσπάσματα να διαβαστούν ως αυτοτελή ποιήματα. Ανήκουν στη συλλογή Ενδοχώρα (1945). Τα δύο πρώτα στην ενότητα Ο Πλόκαμος της Αλταμίρας και το τρίτο στην ενότητα Πουλιά του Προύθου.

1

Λίγα κοσμήματα στη χλόη. Λίγα διαμάντια στο σκοτάδι.
Μα η πεταλούδα που νύκτωρ εγεννήθη μας αναγγέλλει την
αυγή, σφαδιάζουσα στο ράμφος της πρωίας.

2

Η ποίηση είναι ανάπτωξι στίλβοντος ποδηλάτου. Μέσα της
όλοι μεγαλώνουμε. Οι διάδρομοι είναι λευκοί. Τ' άνθη μιλούν.
Από τα πέταλά τους αναδύονται συχνά μικρούτσικες παιδίσκες.
Η εκδρομή αυτή δεν έχει τέλος.

3

Είναι τα βλέφαρά μου διάφανες αυλαίες.
Όταν τ' ανοίγω βλέπω εμπρός μου ό,τι κι αν τύχει.
Όταν τα κλείνω βλέπω εμπρός μου ό,τι ποθώ.

νύκτωρ: κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Για την κατανόηση των ποιημάτων ας έχουμε υπόψη μας τα εξής:

1. Ο Γάλλος ποιητής Πολ Βαλερί (1871-1945) διατύπωσε την εξής άποψη για την ποίηση: «Η ποίηση είναι ανάπτυξη ενός επιφωνήματος», δηλαδή έχει την αφετηρία της στο συναίσθημα. Η σύγκριση με το ποίημα του Εμπειρικού μας δείχνει τη νέα αντίληψη: α) η ποίηση ξεκινάει από την εικόνα, από τη μαγεία των πραγμάτων, β) έχει τη δύναμη να μεταμορφώνει διαρκώς τον κόσμο σύμφωνα με τη φαντασία και τις επιθυμίες του ποιητή.

2. Στην υπερρεαλιστική ποίηση, οι εικόνες αναληδούν αυτόματα και συμφύρονται μεταξύ τους χωρίς αυστηρή λογική αλληλουχία. Γίνεται επίσης χρήση τολμηρών μεταφορών.

3. Ο Εμπειρικός, όπως και άλλοι Έλληνες υπερρεαλιστές, χρησιμοποιεί συχνά λέξεις λόγιες, επειδή είναι λιγότερο συνηθισμένες, που ξεχωρίζουν μέσα στο κείμενο και ασκούν κι αυτές γοητεία, όπως και τα πράγματα.

στίλβω: απαστράπτω.

Προσεγγίζοντας τα σύντομα αυτά ποιήματα θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας πως η υπερρεαλιστική ποίηση επιχειρεί να μεταφέρει στην επιφάνεια τις σκέψεις και τα συναισθήματα του ποιητή, τη στιγμή που γράφει το ποίημα, χωρίς ειρμό και χωρίς να αποσκοπεί στη διατύπωση κάποιου συγκεκριμένου νοήματος.

Ο ποιητής απαλλαγμένος από τον αυστηρό έλεγχο της λογικής, καταγράφει τις σκέψεις του βασιζόμενος σε συνειρμούς και στη συναισθηματική κατάσταση της στιγμής, καταφεύγοντας, ως ένα βαθμό, στην αυτόματη

γραφή, όπου οι λέξεις καθρεπτίζουν τις υποσυνείδητες ενέργειες και διαθέσεις της ψυχής.

1

Λίγα κοσμήματα στη χλόη. Λίγα διαμάντια στο σκοτάδι.

Τα κοσμήματα στη χλόη και τα διαμάντια στο σκοτάδι, μπορούν να εκληφθούν ως μεταφορές με τις οποίες ο ποιητής επιχειρεί να αποδώσει εικόνες του νυχτερινού τοπίου. Η δροσιά που καλύπτει το γρασίδι, κάνοντάς το να λαμπυρίζει, αποδίδεται από τον ποιητή ως κόσμημα πάνω στη χλόη, ενώ τα αστέρια του ουρανού ή τα φώτα της πόλης παρουσιάζονται ως διαμάντια στο σκοτάδι.

Ο ποιητής με τις τολμηρές αυτές μεταφορές παρουσιάζει την ιδιαίτερη γοητεία της νύχτας, που μεταμορφώνει το χώρο και του προσδίδει μια άλλη μαγεία. Χώροι, τοπία και περιοχές που με το φως της ημέρας φανερώνουν όλα τους τα ψεγάδια, μεταμορφώνονται κατά τη διάρκεια της νύχτας και αποκτούν μια διαφορετική, λαμπερή, ομορφιά.

Μα η πεταλούδα που νύκτωρ εγεννήθη μας αναγγέλλει την αυγή, σφαδάζουσα στο ράμφος της πρωίας.

Όμως, η ομορφιά της νύχτας δε διαρκεί πολύ. Με τον αντιθετικό σύνδεσμο «μα», ο ποιητής μας αναγγέλλει πως το ξημέρωμα πλησιάζει.

Το μήνυμα για τον ερχομό της αυγής δίνεται με μια νυχτοπεταλούδα που η σύντομη ζωή της φτάνει στο τέλος της, καθώς οι πρώτες ακτίνες του ήλιου διακρίνονται στον ουρανό. Όπως ένα μικρό ζώο σφαδάζει κάτω από το ράμφος ενός αρπακτικού πουλιού, έτσι και η πεταλούδα παρουσιάζεται να πασχίζει παγιδευμένη στο «ράμφος» του πρωινού. Εδώ, φυσικά, έχουμε ακόμη μια τολμηρή μεταφορά, καθώς το πρωινό φως παρουσιάζεται ως αρπακτικό πουλί που με το ράμφος του σκοτώνει τη νυχτοπεταλούδα.

2

«Η ποίησις είναι ανάπτυξι στίλβοντος ποδηλάτου.»

Στο δεύτερο ποίημα ο Εμπειρικός επιχειρεί τον ορισμό της ποίησης, όπως ο ίδιος τη βιώνει, μέσα από μια σειρά εικόνων ευδαιμονίας που συμφύρονται μεταξύ τους χωρίς αυστηρή λογική αλληλουχία.

Η ποίηση είναι η ανάπτυξη ενός ποδηλάτου που απαστράπτει. Μια εικόνα που μπορεί να ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως, υπό την έννοια πως μπορεί να αποδίδει το συναίσθημα χαράς κι ελευθερίας που προσφέρει ένα ποδήλατο καθώς κινείται κάτω απ' το φως του ήλιου και λάμπει είτε ως το ευδαιμονικό συναίσθημα που δημιουργεί σ' ένα μικρό παιδί ένα ολοκαίνουριο ποδήλατο - λαμπερό ακόμη αφού δεν έχει χρησιμοποιηθεί- που του το προσφέρουν ως δώρο.

Σε κάθε περίπτωση, η εικόνα με το απαστράπτον ποδήλατο εκφράζει την αίσθηση του ποιητή πως η ποίηση αποτελεί την έκφραση, την ανάπτυξη, ενός δυνατού και αυθόρμητου συναισθήματος χαράς.

«Μέσα της

όλοι μεγαλώνουμε. Οι διάδρομοι είναι λευκοί.»

Το ρήμα μεγαλώνω μπορεί να εκληφθεί είτε ως δηλωτικό για το ηλικιακό μέγλωμα είτε ως έκφραση της μεγέθυνσης, της διεύρυνσης των ορίων κάθε ανθρώπου που ασχολείται με την ποίηση. Μας επιτρέπεται επομένως μια

διπλή ανάγνωση του στίχου, καθώς όπως και να ερμηνεύσουμε το ρήμα «μεγαλώνουμε» μπορούμε να αντλήσουμε έγκυρα συμπεράσματα.

Οι άνθρωποι μεγαλώνουν ηλικιακά μέσα στην ποίηση, υπό την έννοια ότι καθετί γύρω μας είναι ποίηση. Έτσι, από μικρά παιδιά περιτριγυριζόμαστε από την ποίηση, όπως αυτή ενυπάρχει στην ομορφιά της φύσης, στην αγάπη και κατόπιν στον έρωτα. Οι πηγές της ποίησης, τα ερεθίσματα εκείνα που μπορούν να ωθήσουν κάποιον στην ποιητική δημιουργία βρίσκονται γύρω μας καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής μας.

Παράλληλα, μέσα στην ποίηση οι άνθρωποι μεγαλώνουν, διευρύνονται, αποκτούν δηλαδή τη δυνατότητα να ξεφύγουν από τα πεπερασμένα όρια της πραγματικότητας. Η ποίηση προσφέρει στον άνθρωπο τη δυνατότητα να φανταστεί και να δημιουργήσει νέους κόσμους, νέες ατέρμονες εκφάνσεις της πραγματικότητας, όπου δεν υπάρχουν οι περιορισμοί της πραγματικής ζωής. Η ποίηση μας παρέχει μια πρωτόγνωρη ελευθερία, που χάρη στην αποδέσμευσή της από τους άτεγκτους κανόνες της πραγματικότητας, μας επιτρέπει να προεκτείνουμε τη σκέψη μας, τις επιθυμίες και τη φαντασία μας χωρίς κανένα όριο.

Η ελευθερία αυτή που παρέχεται στο δημιουργό είναι ένα από τα πολύτιμα εκείνα στοιχεία της ποίησης, που την καθιστούν διαχρονικά αναγκαία στους ανθρώπους. Κάθε φορά που η ζωή μας θέτει εμπόδια και περιορισμούς, υπάρχει πάντοτε η ποίηση να μας αποδεσμεύει και να μας επιτρέπει να αφεθούμε σ' έναν κόσμο απόλυτης ελευθερίας και ευδαιμονίας.

Οι διάδρομοι της ποίησης είναι λευκοί. Είναι έτοιμοι να δεχτούν τα δικά μας χρώματα, τις δικές μας ιδέες και ν' αποκτήσουν την εικόνα που εμείς επιθυμούμε. Ο κόσμος της ποίησης είναι ένα άγραφο χαρτί, που είναι στη διάθεσή μας για να εκφράσουμε με πλήρη ελευθερία κάθε σκέψη κι επιθυμία μας.

Συνάμα, το λευκό χρώμα δηλώνει την αγνότητα και μας παραπέμπει σ' ένα χώρο ανέγγιχτο, όπου η φαντασία του κάθε ανθρώπου μπορεί να αποτελέσει την γενεσιουργό δύναμη, δημιουργώντας κάτι πρωτόφαντο και μοναδικό.

«Τ' άνθη μιλούν.

Από τα πέταλά τους αναδύονται συχνά μικρούτσικες παιδίσκες.»

Στον υπέροχο κόσμο της ποίησης, οι δεσμεύσεις της πραγματικότητας δεν έχουν καμία εφαρμογή. Στον κόσμο της ποίησης ακόμη και τα άνθη μιλούν, καλώντας τον δημιουργό σε μια πορεία απόλυτης ελευθερίας.

Μέσα από τα πέταλα των λουλουδιών συχνά αναδύονται, γεννιούνται, μικρούτσικες παιδίσκες. Μια εικόνα εξάισιας ομορφιάς και αγνότητας, που με τη χρήση των υποκοριστικών μεταδίδει εναργέστερα την αίσθηση της παιδικής ευδαιμονίας και του παραμυθιακού στοιχείου.

Οι εικόνες αυτές, με τα άνθη να μιλούν και τις παιδίσκες να αναδύονται από τα πέταλα του άνθους, είναι αμιγώς υπερρεαλιστικές κι εκφράζουν έμπρακτα τη νέα αίσθηση ελευθερίας που απέκτησε ο ποιητικός λόγος.

Κανένας περιορισμός δεν τίθεται στην ποίηση, που μπορεί πλέον να κινείται ελεύθερα στον κόσμο της φαντασίας, παραβιάζοντας προκλητικά τους κανόνες και τις επιταγές της πραγματικότητας.

«Η εκδρομή αυτή δεν έχει τέλος.»

Η πορεία της ποιητικής δημιουργίας μοιάζει με μια εκδρομή χωρίς τέλος, μ' ένα διαρκές διάλειμμα από τις υποχρεώσεις και τις έγνοιες, όπου κυριαρχούν μόνο η ξεγνοιασιά και η χαρά.

Σε αντίθεση με τους αυστηρούς κανόνες της παραδοσιακής ποίησης, που περιόριζαν τη δημιουργικότητα του ποιητή και τον ανάγκαζαν να υποτάσσει τη φαντασία και τις σκέψεις του, ώστε να εξυπηρετείται η μορφή και η νοηματική αλληλουχία του ποιήματος, στα πλαίσια του υπερρεαλισμού η ποίηση αποκτά την απόλυτη ελευθερία που της ταιριάζει.

3

«Είναι τα βλέφαρά μου διάφανες αυλαίες.
Όταν τ' ανοίγω βλέπω εμπρός μου ό,τι κι αν τύχει.
Όταν τα κλείνω βλέπω εμπρός μου ό,τι ποθώ.»

Στο ποίημα αυτό ο Εμπειρικός παρουσιάζει με μια ιδιαίτερη μεταφορά την αντίθεση ανάμεσα στον κόσμο της πραγματικότητας και στον κόσμο της φαντασίας.

Τα βλέφαρα παρουσιάζονται ως αυλαίες, ως οι κουρτίνες που κλείνουν τη σκηνή του θεάτρου και που με το άνοιγμά τους σηματοδοτούν την έναρξη της παράστασης. Ο ποιητής αποκαλεί τα βλέφαρά του «διάφανες αυλαίες» αποδίδοντας εν μέρει την κυριολεκτική διαπίστωση ότι τα βλέφαρα διαπερνώνται, ως ένα βαθμό, από το φως, ακόμη κι όταν είναι κλειστά. Σε μεταφορικό επίπεδο, όμως, εκφράζουν το γεγονός πως με το κλείσιμό τους δεν εμποδίζουν τη θέαση μαγευτικών και υπέροχων εικόνων. Το κλείσιμο των βλεφάρων δε σημαίνει παράλληλα και το σταμάτημα της παράστασης, απεναντίας υποδηλώνει την έναρξη της καλύτερης παράστασης, εκείνης δηλαδή που δημιουργούν οι επιθυμίες του ανθρώπου.

Τα βλέφαρα, οι μικρές και διακριτικές αυτές αναπαραστάσεις μιας αυλαίας, αποτελούν το σύνορο ανάμεσα στις παραστάσεις, στις εικόνες της πραγματικότητας, για τις οποίες δεν έχει κανένα έλεγχο ο άνθρωπος, και στις μαγευτικές εικόνες της φαντασίας και του ονείρου, που μπορούν ανά πάσα στιγμή να πάρουν τη μορφή που επιθυμούμε.

Όταν, επομένως, ο ποιητής ανοίγει τα μάτια του βλέπει οτιδήποτε τυχαίνει να βρίσκεται μπροστά του εκείνη τη στιγμή. Στοιχείο που αποδίδει αφενός τον ελάχιστο έλεγχο που έχουμε σε αυτά που συμβαίνουν γύρω μας κι αφετέρου το γεγονός ότι η πραγματικότητα μας παρέχει πάντοτε συγκεκριμένες εικόνες τις οποίες δεν μπορούμε να επηρεάσουμε ή να αλλάξουμε. Όταν, όμως, ο ποιητής κλείνει τα μάτια του είναι σε θέση να δει οτιδήποτε ποθεί, αλλάζοντας κατά βούληση τις εικόνες και τα πράγματα που αντικρίζει. Το πέρασμα, δηλαδή, στη φαντασία δημιουργεί έναν κόσμο άπειρων δυνατοτήτων, όπου καθετί είναι εφικτό και λαμβάνει τη μορφή που εμείς θέλουμε.